

ՎԿԱՅԱՌԱՆՈՒԹՅՈՒՆ
ԹԱԴԵՈՍ ԱՌԱՔՅԱԼԻ ՔԱՐՈՋՈՒԹՅԱՆ
ՆՐԱ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԳԱԼՈՒ ԵՎ ՆԱՀԱՏԱԿՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ
ԵՎ
ՎԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆ ՍԱՆԱՏՐՈՒԿ ՀԱՅՈՑ ԱՐՔԱՅԻ
ԴՈՒՍՏՐ ՍԱՆԴՈՒՆՏԻ

Սուրբ Թադեոս առաքյալի և Սուրբ Սանդուխտ կույսի վկայաբանությունները հայ եկեղեցական մատենագրության հնագույն և արժեքավոր էջերն են կապմամբ:

Հայ եկեղեցին Արևելքի պատմական հնագույն եկեղեցիներից մեկն է, որը սկիզբ է առել, ըստ Ավետարանների, ապա հայկական ու ասորական պատմական աղբյուրների և եկեղեցական պատմիչ Եվսեբիոս Կեսարացու վկայությունների, Քրիստոսի համբարձումից անմիջապես հետո (Մատթ. ԻԸ 18—20):

Պենտեկոստեի դեպքից հետո (Գործք. Բ 1—12), երբ առաքյալները վերահաստատվեցին իրենց առաքելական կոչման և քարոզության մեջ Սուրբ Հոգու ստացումով, նրանցից երկուսը, Ս. Թադեոս ու Ս. Բարթողիմեոս առաքյալները, Ավետարանի լույսը բերեցին «Ի Հայս», աստվածաշնչական «յերկիրն Արարատայ» (Դ Թագ. ԺԹ 37) և լուսավորեցին իրենց քարոզությամբ «Թորգոմայ տունն» (Եզեկ. ԻԷ 14):

Ինչպես բոլոր առաքելական եկեղեցիների, այնպես էլ Հայ եկեղեցու առաքելականության հիմքը սուրբ ավանդությունն է, որը անսուտ արձագանքն է պատմական իրողության:

Ս. Թադեոս և Ս. Բարթողիմեոս առաքյալները կոչվում են Հայաստանի առաջին լուսավորիչները:

Նրանց անձնական քարոզության և նահատակության վրա էլ հիմնվել է Հայաստանյայց Առաքելական եկեղեցին:

Երկու լուսավորիչ առաքյալների գերեզմաններն էլ մինչև այսօր սրբավայր-ուխտատեղիներ են հայ ժողովրդի համար: Ս. Թադեոս առաքյալի գերեզմանը գտնվում է Արտաշ գավառում (Մակու, Արևմտյան Հայաստան), որտեղ և նահատակվում է, իսկ Ս. Բարթողիմեոս առաքյալի գերեզմանը՝ Աղբակում (Վասպուրական, Արևմտյան Հայաստան):

Սուրբ Թադեոս առաքյալը Քրիստոսի 12 առաքյալներից էր: Նա Ավետարաններում կոչվում է նաև Հուդա Հակոբյան (Ղուկ. Զ 16) կամ «Ղեբէոս, որ անուանեցաւ Թադէոս» (Մատթ. Ժ 3): Նրա գրչին է պատկանում Նոր Կտակարանի «Յուդա առաքելի ընդհանրական թուղթը» (Էջմիածին, 1975, էջ 658—66):

Ս. Թադեոս առաքյալի անունը հաստատուն կերպով կապված է մնում Հայաստանում առաքելական քարոզության սկզբնավորության հետ, ինչ որ ընդունում են քրիստոնեական բոլոր եկեղեցիները: Հայոց Ընդհանրական Հայրապետության Աթոռը կոչվում է «Աթոռ Թադէի»: Ս. Թադեոս առաքյալի քարոզության միճակն է եղել Հայաստան աշխարհը:

Այս մասին շատ հետաքրքիր ավանդու-

թյուններ կան հայկական և ասորական աղբյուրներում: Ս. Թադևոս առաքյալի քարոզչությունը Հայաստանում տեղի է ունենում Ա դարի 50-ական թվականներին, հետևյալ հանգամանքների ներքո: Եղեսիայի Աբգար թագավորը, որը հայկական աղբյուրներում համարվում է Հայոց թագավոր, պատգամավորներ է ուղարկում Ասորիքի՝ այժմյան Բեյթ-ձիարին քաղաքը փարատելու Համար Հռոմի կասկածը, հռոմեացի կռակակալին, բացատրելու համար իր արևելք՝ պարսիկների մոտ գնալու խաղաղասիրական պատճառը, ինչպես պատմում է Մովսես Խորենացին (Մովսես Խորենացի, «Հայոց պատմություն», Երևան, 1981, էջ 173): Աբգարի պատգամավորության կապի մեջ են լինում երկու հայ իշխաններ՝ Աղծնիքի Բղեշը և Ապահունյաց տոհմի նահապետը և Աբգարի հավատարիմ Անանը:

Աբգարի պատգամավորությունը դեպի Եղեսիա իր վերադարձի ճանապարհին ցանկանում է այցելել նաև Երուսաղեմ, Քրիստոսին տեսնելու, որի քարոզչության և սքանչելագործությունների մասին լսել էր Ասորիքում: Աբգարի պատգամավորության այցը Երուսաղեմ կուգադիպում է հրեական պատեքի կամ Չատկի մեծ տոնին: Երուսաղեմի Սողոմոնյան տաճարում պատգամավորությունը հանդիպում է Քրիստոսին, որը շրջապատված հրեա ուխտավորներով քարոզում էր: Աբգարի պատգամավորները չեն համարձակվում մոտենալ Քրիստոսին, որովհետև իրենք հեթանոսներ էին: Նրանց մոտենում են Փիլիպպոս և Անդրեաս առաքյալները: Պատգամավորները աղաչում են նրա, որ ցանկանում են տեսնել Հիսուսին: Երկու առաքյալները պատգամավորների ցանկությունը հայտնում են Հիսուսին, որը և ասում է. «Հասնել է ժամը, որ փառավորվի մարդու Որդին»: Աբգարի պատգամավորների հանդիպման մասին Հիսուսի հետ կա մի ակնարկություն Հովհաննու Ավետարանի ԺԲ գլխի 20—23 համարներում: Իսկ Անանը, որը նկարիչ էր, փորձում է նկարել Հիսուսին: Այդ չի հաջողվում նրան: Հիսուս վերցնում է նրա ձեռքից նկարչական պաստառը, կպցնում է իր դեմքին, և այնտեղ տպվում է Հիսուսի նկարը: Այդ նկարը եկեղեցական պատմության մեջ կոչվում է «անձեռագործ դաստառակ» կամ «թաշկինակ» որը երկար դարեր որպես քրիստոնեական սրբություն պահվում է Եղեսիայում, ապա միջին դարերում խաչակիրների կողմից տարվում է ձենովա, որտեղ և մնում է մինչև այժմ Ս. Բարթոլոմեոսի տաճարում: Պատգամավորները ուրախությամբ դառնում են Եղեսիա, և այդ բոլորի մասին պատմում Աբգարին, որը երկար ժամանակ տառապում

էր նաև բորոտության հիվանդությամբ և ցանկանում էր բուժվել այդ պվելի հիվանդությունից:

Աբգարը իր պատգամավորների պատմածների հիման վրա հավատում է Քրիստոսին և ընդունում է որ նա ճշմարիտ Աստծու Որդին է: Այս առթիվ, ինչպես Խորենացին է պատմում, Աբգարը մի թուղթ է գրում Փրկչին և նրան հրավիրում Եղեսիա (Պատմություն հայոց, նույնը, էջ 174—175):

Աբգարի նամակը հասնում է Երուսաղեմ, Հիսուսի ձեռքը: Այս գեղեցիկ ավանդությունը ավարտվում է նրանով, որ Հիսուսը պատասխանում է Աբգարի նամակին և խոստանում իր համբարձումից հետո, առաքյալներից մեկին ուղարկել Եղեսիա, կյանքի խոսքը քարոզելու և բուժելու Աբգարի հիվանդությունը (Խորենացի, նույնը, էջ 176):

Արդարև, Հիսուսի համբարձումից հետո Թադևոս առաքյալը գալիս է Եղեսիա, որպես նվիրական սրբություն իր հետ բերելով Ս. Գեղարդը, որով հռովմեացի վիճվորը խոցեց Հիսուսի կողը նրա խաչելությունից հետո (Հով. ԺԹ 34):

«Այդ Գեղարդը Թադևոսը միասին բերած է Հայաստան և այնտեղ պահված է Գառնիի մոտ Այրի վանքը, որ Գեղարդա վանք ալ կոչված է, ուսկից վերջին տարիները փոխադրված է Էջմիածին, ուր և կպահվի մինչև այսօր, և մյուռնի օրհնության ժամանակ գործածված երեք սրբություններն մեկն է» (Մաղաքիա արքեպս. Օրմանյան, Ապգապատմում Ա հատոր, 1959, Բեյրութ, էջ 34):

Թադևոսը քարոզում և բուժում է Աբգարին: «Թադևոսը Աբգարի արքունիքը կտարվի, անկե կհիանա և անոր երկրպագություն կընե և իբր Հիսուսե խոստացված բժշկը կընդունի: Թադևոս կքարոզե: Աբգար կհավատա և հրաշքով կբժշկվի» («Ապգապատմում», նույնը, էջ 22):

Այնուհետև, Հայ Եկեղեցու առաջին լուսավորիչը, Եղեսիայից անցնում է բուն Հայաստան, ըստ ավանդության Աբգարի քրոջ որդի Սանատրուկ թագավորի մոտ քարոզելու. Արտապի Շավարշան քաղաքագլուխը, որտեղ և գտնվում էին հայոց թագավորների ամառանոցները (Սովորեք հայկական, Ը գիրք, 1853, Վենետիկ, էջ 13): Այստեղ էլ Թադևոս առաքյալի քարոզություններն ու բժշկությունները ունենում են իրենց բարերար պղծեցությունները և շատեր հավատում են Քրիստոսին, որոնց մեջ էր նաև Սանատրուկի 18-ամյա դուստրը՝ Սանդուխտը, որը ի վերջո Թադևոս առաքյալի հետ նահատակվում է Սանատրուկ թագավորի հրամանով:

Հայ Եկեղեցին ամեն տարի, դեկտեմբերի 4-ին կատարում է հիշատակը Ս. Թադևոս և

Ս. Բարթողիմեոս առաքյալների, որպես Հայաստանի առաջին լուսավորիչների, իսկ Աբգար թագավորի տոնը դեկտեմբերի 4-ին, որպես «նախավկա և անդրանիկ հայ թագավոր»:

Սիմեոն Երևանցի կաթողիկոսի հրատարակած Տոնացույցի մեջ («Էջմիածին», 1774) «հիշատակված բուն ապգային տոնը, Սուրբ Սանդուխտ կույսի հիշատակն է (Ազգապատում, նույնը, էջ 36): Սանդուխտը նահատակվել է հայկական հին տոմարի Քաղոց ամսի 13-ին, և նրա հիշատակը միացվել է Սուրբ Թադեոս առաքյալի տոնին՝ որը կատարվում է հուլիսի 24-ին:

Ընդհանրական Եկեղեցու «վկայուհի լինելու փառքը կրնանք իրավամբ մեր Սանդուխտին սեփականել» (Ազգապատում, նույնը, էջ 30): Հայ Երանկնոցի մեջ կա գեղեցիկ, մասնավոր մի Մանկունք շարական նվիրված Սուրբ Սանդուխտին, որը սկսվում է հետևյալ տողով.

«Քն պարծի այսօր Սուրբ Եկեղեցի,

Ո՛վ վկայուհի Սուրբ Սանդուխտ»: (Չայնքաղ շարական, Էջմիածին, 1888, էջ 332).

Հայաստանում Ս. Թադեոս առաքյալի քարոզության և վկայաբանության հետ են կապված նաև Արտավուտ նահատակված Սանկել

իշխանի, Չարմանդուխտ իշխանուհու, Ոգուհի արքայաքրոջ և Ոսկյանց և Սուքիասյանց նահատակությունները, որոնց հիշատակները անցել են Հայսմավուրքի և Հայ Եկեղեցու Տոնացույցի մեջ: Ս. Թադեոսի հետ նահատակվել են 3583 վկաներ, իսկ Ս. Բարթողիմեոսի հետ 2000 (Սոփերք հայկականք, Ը, էջ 26, 57, 75, ԺԹ 29):

Այս մարտիրոսաց քարոզությունն է, որոնց արյունով աճած են Հայաստանի մեջ Ավետարանի սերմերը... Մեկի բավական է դիտել, զանազան կողմերե հավաքված ավանդություններ՝ միաձայնությամբ կհաստատեն Հայոց Եկեղեցվույն առաքելական հիմնարկությունը» (Ազգապատում, նույնը, էջ 38):

Այժմ, «Էջմիածին» ամսագրի ընթերցողների ուշադրությանն ենք ներկայացնում Ս. Թադեոս առաքյալի և Ս. Սանդուխտ կույսի վկայաբանությունների աշխարհաբար թարգմանությունները, մասնակի հապավումներով, աչքի առաջ ունենալով «Սոփերք հայկականք»-ի Ը հատորում, 1854-ին Վենետիկ հրատարակված, նրանց վարքագրությունները:

ԱՐԹՈՒՆ ՀԱՏԻՏՅԱՆ

